

ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
СТЕБЛИНИ Наталії Олександрівни
«Цифровізація державної політики як дискурс сучасності»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук
за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

В умовах глобалізації ще ніколи взаємовпливи нових технологій та політики не були настільки очевидними. І якщо раніше вважалося, що використання нових технологій у політиці, в тому числі й цифрових, має призвести до більш відкритих взаємин між владою та суспільством, до диверсифікації суспільного діалогу та політичних інтеракцій, то на сьогодні подібні погляди, що утворюють концепцію так званого «кібероптимізму» вже не так популярні. Для наукового дискурсу, зокрема для сфери політичних наук це означає, що важливим аспектом сьогоднішніх досліджень і має бути встановлення трансформацій, що відбуваються у політичних процесах під впливом цифровізації, а також потенціалу цифрового інструментарію. Якщо використання цифрових технологій може бути вирішальним для успіху певних політичних кампаній, важливо зрозуміти, як саме сучасні політичні актори взаємодіють із певними цифровими інструментами, як здійснюється вплив на суспільство, як саме політичні інтеракції трансформуються у мережевому просторі, наскільки збалансованою є політична репрезентація і чи визначають її цифрові компетентності.

Ці аспекти обумовлюють необхідність комплексних досліджень цифровізації державної політики, аби заповнити прогалину у політичних розвідках щодо перебігу сучасних політичних процесів, що здійснюються в умовах постійно змінного мережевого простору. Дослідження Н. О. Стеблини якраз і покликане систематизувати та узагальнити існуючі уявлення про цифровізацію політики, а також змістити акцент із вивчення застосування окремих цифрових інструментів у політичній практиці до

аналізу трансформацій, що відбуваються у державній політиці під впливом дискурсу глобальної цифровізації.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає в тому, що запропонована формалізована комп'ютерна модель цифрової політики може бути застосована у подальших наукових розвідках для встановлення впливу цифровізації на політики держав різних типів. Для цього у роботі чітко описано алгоритм аналізу політичних текстів, укладення словників та окремих комп'ютерних програм.

І ще треба додати важливість запропонованої у дисертації методології для аналізу ситуації в будь-якій країні, міжнародних відносинах у якості інструментарію з моделювання взаємодії між державними інститутами та суспільним середовищем, з оцінки емоційного компоненту вказаних інтеракцій та прогнозування їх наслідків. Наукові підходи, запропоновані авторкою можуть бути успішно реалізовані, наприклад, у емпіричній моделі конгруентності ментального простору, яка є інструментом з аналізу та змін міжнародних відносин, що дуже важливо і актуально для України.

Також зазначимо, що саме дисертаційне дослідження, автореферат дозволяють стверджувати, що більшість з висновків та пропозицій цієї дисертаційної роботи мають наукову новизну. Основні положення дослідження опубліковано у фахових вітчизняних та іноземних виданнях. При цьому кількість публікацій здобувачки, якість та обсяг відповідає усім вимогам. Високим є рівень наукової апробації дослідження на міжнародних конференціях та симпозіумах. Сама дисертаційна робота структурована логічно, структура відповідає дослідницьким завданням, а мета, об'єкт та предмет дослідження – темі. Роботу слід сприймати як серйозний внесок до започаткування самостійного розділу політології, присвяченого політичним процесам, що відбуваються під впливом цифровізації політики.

Слід підтримати думку авторки, згідно з якою «специфіка використання технологій, їх адаптація політичними елітами та або ж цифровими політичними суб'єктами, способи побудови та мобілізації ними

мереж можуть бути знаковими для того, щоб охарактеризувати цифрову політику окремої держави» (с. 75). Для того, щоб вивчати цю політику, пропонується використання ідеальної моделі цифрової політики, що складається із декількох структурних елементів: «цифрове поле», «цифрова інфраструктура», «цифрові політичні суб'єкти», «структура взаємодії цифрових політичних суб'єктів» та «мережі користувачів». Означені елементи детально описані в роботі (с. 47-101).

Подібний підхід дозволяє вивчати державну політику в умовах фрагментації публічної сфери політики, а також – постійно змінної структури цифрової реальності.

До позитивів роботи варто віднести детальний опис алгоритму комп'ютерного аналізу політичних текстів (с. 103-143), а також інтерпретацію динаміки показників формалізованої комп'ютерної моделі цифрової політики (с. 144-285). Отримані авторкою результати аналізу дозволяють побачити, що політична взаємодія за цифрових часів суттєво трансформувалася. Зокрема, на прикладі України показано, що до 2013 року внутрішньополітичні інтеракції були надзвичайно інтенсивними, що призвело до розбудови децентралізованих мереж, до використання прямих способів взаємодії із мережами користувачів, високих показників емоційності та персоналізації, що сприяли поширенню віральних меседжів. Натомість після російської агресії політична взаємодія змінилася. Її динаміка спричинена іншими способи освоєння політичного простору. У ньому почали виявляти активність зарубіжні політичні гейткіпери, які витісняли українських цифрових політичних суб'єктів, увага до яких почала спадати. Відповідно, внутрішньополітичні інтеракції стали менш інтенсивними, як і контакти між вузлами децентралізованих мереж. Тим не менш, в українській цифровій політиці узвичаїлися неопосередковані способи взаємодії із мережевими спільнотами (і тут високі показники спостерігалися як на офіційному, так і масмедійному рівні). Також було виявлено, що за часів резонансних подій цифрові політичні суб'єкти здатні мобілізувати мережі.

Натомість в авторитарних Білорусі та РФ віднайдено відмінну ситуацію (мережі інших типів, опосередковані способи взаємодії із мережевими спільнотами, пасивність цифрових політичних суб'єктів та ін.). Також простерігалась і була помічена трансформація за означеними параметрами.

Проведене дослідження і його результати дозволяють наочно продемонструвати, наскільки відмінними є політичні процеси у державах з різними типами політичних режимів, зокрема у колишніх республіках СРСР. У дисертації продемонстровано яким саме чином цифровізація може трансформувати політику. До того ж, отримані дані дають змогу скласти типологію цифрової політики різних держав, прогнозувати її розвиток.

Оригінальним є погляд авторки на періодизацію політики України, Білорусі та РФ. Так, у роботі показано, що офіційні цифрові політичні практики держав проходили одні й ті ж етапи розвитку. Однак, у деяких країнах (РФ) ці етапи відбувалися раніше, ніж в інших (Україна, Білорусь). Це й спричинило різну адаптацію до цифровізації. Ще одним фактором становлення певного типу цифрової політики у цих державах стала наявність / відсутність взаємовпливів між офіційною та масмедійною практиками. Принципове твердження полягає в тому, що періодизація цифровізації політики не створена на основі застосування тих або інших цифрових технологій чи платформ, як це зазвичай виглядає в результаті певних логічних міркувань, а зорієнтована на аналіз інтенсивності політичної взаємодії. Так, окремі технології можуть бути важливими, проте їхнє використання у різних обставинах може різнитися. І, таким чином, наявність певних інструментів чи платформ може не відображатися на характері політичних інтеракцій. Визначальними є все ж інтенції політичних суб'єктів.

Запропонована періодизація цифровізації політики логічно пов'язана із прогнозом розвитку цифрової політики, який здійснено у підрозділі 4.1. (с. 313–335). Так, у випадку України прогнозується подальше зниження інтенсивності внутрішньополітичної взаємодії за умови значної присутності глобалізованих цифрових політичних гейткіперів. А розгляд цифрової

політико-інституційної взаємодії з середовищем Білорусі дозволяє авторці викоремити параметри, принципові для прогнозу з формування мережевого протесту. Цікаво, що використаний у роботі аналіз показників формальної моделі демонструє приклад розбудови мереж, в тому числі децентралізованих, в умовах авторитарного режиму, тиску на мережевих та політичних активістів. Співставлення динаміки показників цифрової політики Білорусі та РФ дозволяє авторці стверджувати, що політичні процеси в останній під впливом цифровізації відбуватимуться інакше.

Звичайно, що така складна за своїм задумом робота не може бути бездоганною. Вона містить низку дискусійних положень, до яких ми би хотіли привернути увагу.

1. У підрозділі 1.2. описано поняття цифрового розриву. Зазначено, що цей розрив може характеризувати держави, незалежно від режиму. Проте все ж, якщо розглядати усі три рівні, на якому він може утворюватися (наявність цифрових технологій, їх використання, досягнення успіху завдяки цим технологіям), закономірно, що для авторитарних держав цифровий розрив буде більшим, ніж для демократичних. Відтак, і теорія модернізації може залишитися актуальною. Більш демократичні держави мають бути більш активними в плані цифровізації політики через менш виражений цифровий розрив. Виникає питання, чи є різниця у користуванні електронними цифровими засобами для участі в політиці, її аналізу між тими суб'єктами які прагнуть до цього і тими, хто використовує ці засоби для ігор в умовах різних політичних режимів? Мабуть авторці слід було зазначити, що різниця між такою участю в умовах різних політичних режимів виникає не на другому і третьому рівнях як вона стверджує (с. 58), а переважно на третьому.

2. В ідеальній моделі, що ілюструє взаємодію цифрових політичних суб'єктів та мереж користувачів, не враховані ЗМІ, які все ще здатні впливати на цю взаємодію. Наприклад, А. Чадвік характеризує сучасну політичну комунікацію, як «гібридну медіасистему», маючи на увазі участь

ЗМІ та нових медіа у здійсненні контролю за владою, критики влади. Так само, в оновленій каскадній моделі Р. Ентмана та Н. Ушер поряд із політичними елітами присутні масмедіа, які також можуть ставати «цифровими політичними суб'єктами» (у тому смислі, який вкладає в це поняття авторка). Тобто зрозуміло, що сьогодні масмедіа вже не відіграють тієї ж активної ролі, що раніше – у доцифрову добу. Але все ж таки вони мають бути присутніми у визначенні цифрової політики, адже і вони можуть інтегрувати, мобілізувати мережі. До того ж, і у самій роботі вивчаються масмедійні практики, що додатково підтверджує необхідність визначення їхньої ролі у моделі цифрової політики.

3. У роботі запропонована типологія трансформацій цифрових політичних практик у сучасному світі – на основі співставлення динаміки параметрів формалізованої комп'ютерної моделі (с. 359). Викоремлено холістичний тип для України (із взаємозв'язками між офіційною та масмедійною цифровими політичними практиками). Вказано також на ізольований тип цифрових політичних практик для Білорусі та РФ (без відчутних взаємозв'язків). Для останнього типу виокремлено два підтипи на основі динаміки масмедійних практик: стабільний для РФ, волатильний для Білорусі. Проте для холістичного типу підтипів не виділено. Говорячи про взаємини між офіційними та масмедійними практиками, все ж важливо встановити, чи можуть бути підтипи у холістичного типу (так само – волатильний чи стабільний)? І до якого підтипу у такому випадку потрібно причислити Україну?

4. Авторка зазначає, що процес цифровізації політики сприймається через низку концепцій, які описують феномен co-production. Або ж участі користувачів у творенні політики. Так, згадано мережевий гейткіпінг (С. Мераз, З. Папачарізі), концепції П. Леві щодо колективного розуму, Г. Дженкінса – щодо культури участі, ідею краудсорсингу, визначення цифрової праці К. Фучса. Але у формалізованій комп'ютерній моделі відсутні параметри, що б вимірювали активність користувачів. Наприклад,

взаємодію або ж фідбек читачів політичних сайтів. Зрозуміло, що у випадку офіційної практики (а для аналізу бралися сайти президентів), інтерактивність виміряти неможливо, оскільки коментарі читачів у багатьох випадках не передбачені. Але ж якщо говорити про масмедійну цифрову практику, то таке завдання можливо виконати. Тому вважаємо за потрібне додати ще один показник структурних елементів формальної моделі цифрової політики, який би міг продемонструвати активність користувачів мереж.

5. Останнє зауваження суто технічного характеру. Воно полягає в наступному, дисертантка використовує у своїй роботі чимало аббревіатур, які бажано подати в окремій структурній частині «Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів» для більш комфортного сприйняття, оскільки їх розшифрування зустрічається найчастіше лише при першому згадуванні.

Однак, вказані недоліки не знижують наукової цінності дисертації. Підбиваючи підсумки аналізу дисертації, слід ще раз наголосити на її безумовній новизні, науковій цінності, актуальності, глибокому проникненню в сутність політичних процесів, що відбуваються у пострадянських державах та ефективних методах їх дослідження. Важливе наукове завдання щодо моделювання політичних процесів під впливом цифровізації політики авторкою розв'язано з високою мірою достовірності та обґрунтованості.

В авторефераті викладено основний зміст і висновки дисертаційного проекту, який є завершеною науковою працею. Вивчення матеріалів дисертаційної роботи та автореферату свідчить про те, що останній відповідає основним положенням дисертаційного проекту. В авторефераті зазначена наукова новизна дослідження, мета, предмет, об'єкт та дослідницькі завдання, а також розкриті основні наукові результати, отримані в результаті дослідження, сформульовані висновки. Представлений

автореферат відображає зміст дисертаційного дослідження, розбіжностей між текстом дисертації та положеннями автореферату немає.

Таким чином, дисертаційне дослідження Н. О. Стеблини «Цифровізація державної політики як дискурс сучасності» відповідає існуючим вимогам МОН України, викладеним у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. та № 1159 від 30.12.2015 р.), а його авторка Н. О. Стеблина заслуговує на присудження наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

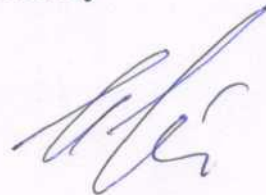
Офіційний опонент

завідувач кафедри міжнародних відносин

Дніпровського національного університету

імені Олеся Гончара,

доктор політичних наук, професор

І. В. Іщенко

